

24.

जागतिकीकरण आणि समकालीन स्त्री जीवन

डॉ.माधव हैबतकर,
बी.रघुनाथ महाविद्यालय,परभणी

जागतिकीकरण हे भांडवली देशाच्या सुखलोलूप प्रवृत्तीतून निर्माण झाले आहे. औद्योगिक क्रांतीनंतर उद्योगप्रधान युरोपीय राष्ट्रांनी व्यापारांच्या निमित्ताने जगभर आपल्या वसाहती स्थापन केल्या आणि त्यात गरीब व अविकसित राष्ट्रांची परिस्थिती खालावली. जागतिकीकरण, भांडवलीकरण, उदारीकरण व खाजगीकरण ह्या ह्या एकाच नाण्याच्या दोन बाजू आहेत. विश्वस्तारावरील सामान्य माणसांचे शोषण ह्या बाबींमुळे होते आहे. जागतिकीकरण ही भांडवलदारांच्या भल्यासाठी जोपासली जाणारी प्रक्रिया आहे. जागतिकीकरण हे नवे अराजक आहे. सामान्य माणसांचे जीवन हिरकान करणारी जागतिकीकरण ही एक प्रक्रिया आहे. प्रचंड प्रमाणातील उपभोगवादी संस्कृती निर्माण करणारी जागतिकीकरण ही प्रक्रिया आहे. पारंपरिक संवेदनशीलता छेदून नवी संवेदनशीलता वाढविणारी जागतिकीकरण ही प्रक्रिया आहे त्यामुळे समाजजीवनाला बाजाराचे स्वरूप प्राप्त झाले आहे.

जागतिकीकरणाच्या, उदारीकरणाच्या, खाजगीकरणाच्या परिस्थितीतील वास्तवात लोकशाही व्यवस्थेवरच प्रशस्ति उभे केले जाताहेत. बंद दरवाजा संस्कृतीतला माणूस बहुराष्ट्रीय कंपण्यांच्या सेलमधून विकला जातो आहे. त्याच्या वाटयाला कृत्रिमता नि भयग्रस्तता येते आहे. भांडवलदारांच्या हातातील माणूस खेळणं बनतो आहे. त्याचे वस्तूकरण दिवसेंदिवस वाढतेच आहे. जत्रेत हरवलेल्या मुलाप्रमाणे त्याची अवस्था होते आहे. मायावी तंत्रज्ञानाच्या जगात त्याचे माणूसपण हरवल्या जाते आहे. खोट्या प्रतिष्ठेच्या विळख्यात तो स्वतःची कोंडी स्वतःच करून घेतो आहे. अशा या समकालीन वास्तवात स्त्री जीवनाची फारच परवड होते आहे. सर्व स्तरावरून ती लुटल्या जाते आहे. आतल्या आतून तुटल्या जात आहे. तिच्या वेदनेचा पाट वाहतो आहे. संवादशून्यतेने ती आतल्या आत गुदमरते आहे. मुठभर लोकंंची चंगळ आणि बहूसंख्य सामान्य माणसांची जिणगाणी वंगळ होत असलेल्या या समकालीन वास्तवात स्त्री जीवनाचे बाजारीकरण होते आहे. विषमताग्रस्त समाजव्यवस्थेत आणि जागतिकीकरणात तिची असहयता वाढतेच आहे.

समकालीन ग्लोबल वास्तवात मोबाईल, इंटरनेटच्या माध्यमातून नवी सांशकता वाढली आहे. दर तासाला आपल्या पतीबरोबर मोबाईलवर बोलणारी पत्नी जेव्हा नेटवर्कच्या बाहेर / आऊट ऑफ रेंज होते तेव्हा तिच्याविषयही पतीच्या मनात कधीकधी रिसायकल सुरू होते आणि नव्या शंका कुशंकांचा जन्म होतो. त्यातील वेदना स्त्रीच्या वाटयाला येते. उपभोगाची प्रचंड साधन लाभलेल्या या समकालीन वास्तवात अनलिमीटेड एंजाय वाढला आहे. त्यातून देहीक व्यवहार गतीमान झाला आहे. स्त्रीत्वाचे अवमूल्यन होते आहे. स्त्री सुंदरतेला, उत्तानतेला, प्रदर्शनतेला मॉर्केट व्हॅल्यू प्राप्त झाली आहे. जाहिरातीच्या मायावी जगतात स्त्री स्वतःलाच फसवितांना दिसते आहे.

स्त्री-पुरुष समता घडविणारी विचारप्रणाली समाजात प्रभावीपणे रूजणे ही अत्यंत गरजेची बाब आहे म्हणजेच मानवतेच्या कक्षा रूदावणारे विचारसूत्र अंमलात येणे गरजेचे आहे. म्हणजेच स्त्रियांच्या हक्कांना \अधिकारांना चालना देणारा मानव कल्याणकारी विचार प्रभावी होणे अनिवार्य वाटते. स्त्रिचे समग्र जीवन उन्नत नि मानवतावादी स्वरूपाचे झाले पाहिजे, असे वाटत असले तरी आजचे स्त्री जीवन कसे आहे? समकालीन स्त्री कशा पध्दतीने जगते आहे? तिच्या जीवनाची कशी नि कोणती वाताहत होताहे या सर्व बाबीं संबंधी विचार होणे अनिवार्य आहे.

समकालीन स्त्री जीवन म्हणजे सध्याचे स्त्री जीवन किंवा जागतिकीकरणाच्या किंवा भांडवलीकरणाच्या परिस्थितीतील स्त्री जीवन. स्त्री जीवनाची पूर्व परंपरा बघितली असता असे दिसते की, काही सन्माननिय अपवाद वगळता पारंपरिक स्त्री जीवन हे नानाविध जाचात, शोषणात, उपेक्षेत, वंचिततेत नि परवडतेतच गेलेले दिसून येते. या ना त्या कारणाने उबगलेली स्त्री जीवनाची दुःखभरी वेदनादायक अवस्था आपणास दिसून येते. नानाविध पातळीवरून असहय झालेले स्त्री जीवन आपणांस दिसून येते.

समकालीन स्त्री जीवनाकडे एक दृष्टिक्षेप टाकला असता असे दिसून येते की, आजचे स्त्री जीवन कसे आहे? तर आजचे स्त्री जीवन भयानक वेदनेचा आलेख मांडणारेच आहे. गोंडस वाटणा-या जागतिकीकरणामुळे स्त्री जीवनाची आबाळ झालेली दिसून येते. नव्या माध्यमांनी वाढविलेली तृष्णा, त्यात भरडत जात असलेली स्त्री ही यातनांची पखाल वाहात असतांना दिसून येते. उग्र स्वरूपात वाढत चाललेल्या विषमतेत, धर्माधतेत नि नव्या उन्मादात स्त्री जीवन हरवत चाललेले दिसून येते आहे.

तिच्या गुणवत्तेची कदर न करता तिचे श्रममूल्य अगदी शुल्कच होते आहे. तिच्या धडपडीला मुल्यात्मकता न देता सवंगपणा दिला जातो आहे. तिच्या जीवनाची गत 'शेळी जाते जीवानीशी नि खाणारा म्हणतो वातड', अशी होते आहे. परिणामी स्त्री जीवन पार मोडून पडते आहे. ते वरचेवर दुःखाचा प्याला प्राशन करते आहे.

प्रत्येक क्षेत्रातली स्त्री कमी अधिक स्वरूपात पिळल्या जाते आहे. लाथाडल्या जाते आहे. कधी कधी तर ती त्रस्तही होते आहे. तिच्या जीवनाची मानसिक निराशा होतांना दिसून येते आहे. पुरुषप्रधान मानसिकतेत स्त्री जणू अबला ठरते आहे. तिच्या ससेहोलपटीला वेग आलेलाच दिसून येतो आहे. माणूस म्हणून असलेली योग्य प्रतिष्ठा तिला सहजासहजी प्राप्त होत नाही. तिच्या सामाजिक व धार्मिक स्वातंत्र्यावर गदा आणल्या जाते आहे. तिच्या दुःखाची कदर करायची नाही, असे म्हणणारी प्रवृत्ती बळावते आहे. परिणामी नवी भयग्रस्तता व्यापून राहते आहे. नव्या समस्यांचा मुकाबला करणारी स्त्री समकालात दिसते आहे पण तिची संख्या अत्यंत कमी दिसून येते आहे.

स्त्रिया मानवाधिकारावरच समकालात गदा आणल्या जाते आहे. प्रचंड प्रमाणात वाढलेली स्त्रीभ्रूण हत्या हे कोणत्या प्रगत समाजाचे लक्षण आहे? हे शोधणे नवी गरज बनली आहे.

अशा पार्श्वभूमीवर स्त्री जीवन सूक्ष्मरित्या तपासले तर असे दिसून येते की, आजच्या स्त्री जीवनाचे स्वरूप अत्यंत प्रश्नांकित झालेले दिसून येते आहे. वाढत चाललेल्या उपभोगवादी संस्कृतीने स्त्रियांना अनारोग्य बहाल केले आहे. तिचे नव्या पध्दतीने प्रदर्शन नि शोषण वाढविलेले आहे. स्त्रीयांकडे बाई म्हणूनच बघणारा दृष्टिकोण समाजात वाढतो आहे त्यामुळे स्त्री जीवनात भय पसरते आहे. ही मानवी जीवनातील दुःखद बाब आहे.

समकालीन स्त्री जीवनाला रोबोटचे स्वरूप प्राप्त झाले आहे. भावनाची जाहिरात होते आहे. ग्लोबल वर्तमानात स्त्री जीवन नव्या पध्दतीने लुटले नि लुबाडले जाते आहे. छूप्या पध्दतीचा उपभोगवाद प्रचंड वाढलेला दिसून येतो आहे. माणसांचा सेल चालला आहे. आधुनिकतेच्या, फॅशनच्या युगातल्या माणसांचा जणू बाजार मांडला चालला आहे. दिवसेंदिवस जगण्याची लांबी नि स्त्री कमी होते आहे. भूकेल्या आतड्याचा जीवघेणा कोलाहाल चालू आहे. मायावी, भूलभूलैय्याच्या जगात स्त्री जीवनाचे बाहूले होते आहे.

बळावत चाललेल्या अबोलपणातून नवी घुसमट जन्मास येते आहे. सारे काही रिमोट वरच चालते अशी म्हणणारी पिढी तंत्रज्ञानाच्या विळख्यात सापडते आहे त्यामुळे स्त्री जीवनाला नव्या परवडीचे स्वरूप प्राप्त झाले आहे. नव्या पध्दतीने स्त्रीप्रतिमा हरण होते आहे. भावनांच्या आहारी जाणारी मानसिकता उदय पावते आहे त्यातून नव्या प्रश्नांचा जन्म होतो आहे. स्त्री जीवनात नवे भंगारलेपणही येते आहे.

आपल्या अधिकाराप्रती उदासिन असलेली स्त्री मानसिकता दिसून येते आहे. परावलंबीत्व स्वीकारत जाणारी स्त्री आजही चूल नि मूल यातच गर्क आहे. अंधश्रद्धा, अवैज्ञानिकपणा ती वाढवत ठेवते आहे. पांढरपेशीय स्त्रीही रुढी, परंपरा, प्रथा नि संप्रदायिकता वाहत नेते त्यामुळे जे आहे ते छान आहे, असे म्हणणारी प्रवृत्ती बळावते आहे.

ग्रामीण भागातली स्त्री वेदनांच्या दुःखभरी घागरी वाहतांना दिसून येते आहे. पुरुषी वर्चस्वात ती दबलेली नि व्यथित दिसून येते आहे. तिच्या श्रमाची कदर केल्या जात नाही. पुरुषांपेक्षा तिला दुय्यम समजल्या जाते. "स्त्रीला आपली योग्यता सिध्द करण्यासाठी आयुष्यभर आपल्या अस्मितेची अग्निपरीशा द्यावी लागते. समाजाची दुषित मानसिकता हे याचे मुख्य कारण आहे." २

सारांश : जागतिकीकरण हे नवे अराजक आहे त्यामुळे स्त्री जीवनाची इथे आबाळ होतांना दिसून येते आहे. पुरुषप्रधान व्यवस्थेत स्त्री नेहमीच पीडीत,उपेक्षित नि वंचित झालेली दिसून येते. तिच्या जीवनाला सदाचीच दुय्यमता प्राप्त झालेली दिसून येते. वरवर जरी स्त्री बदलेली दिसून येत असली तरी ती मोठ्या प्रमाणात बदलेली नाही.

स्त्रीला पूर्णतः समानाधिकार,मानवाधिकार प्राप्त झालेतच असे धाडसाने म्हणतांना भय वाटते. कारण आजही स्त्री जीवनातली वेदना पूर्णतः संपली असे म्हणता येत नाही कारण पारंपरिक मानसिकतेच्या घट्ट आवळणीमुळे आजही स्त्रीला कमीच लेखल्या जाते .त्यामुळे तिची परवड नेहमीच होतांना दिसून येते. स्त्री-पुरुष विषमता ही तर स्त्री जीवनातली प्रचंड दुःखाची बाब आहे. या बाबीला नष्ट करणे आज जरूरीचे आहे. मानसिकरित्या स्त्री सबल होणे आवश्यक आहे. त्याकरिता परिवर्तनवादी महापुरुषांच्या दृष्टिकोणातून साकारणारा स्त्रीवाद स्वीकारून स्त्रीने नव्या पध्दतीने वावरणे अनिवार्य आहे. जागतिकीकरणातील धोके स्त्रीने समजावून घेणे अनिवार्य आहे. समकालीन स्त्री जीवनात नवे परिवर्तन आवश्यक आहे.

संदर्भ :

१. डॉ. शेषराव नाईकवाडे, डॉ.गजानन देवकर : जागतिकीकरण : बदलते संदर्भ , अलंकार प्रकाशन, उमरी, २०१२
२. डॉ. मीनाक्षी स्वामी : स्त्री अस्मितेची अग्निपरीक्षा, नॅशनल बुक ट्रस्ट, नवी दिल्ली, २०१४, पृ. १२१

